

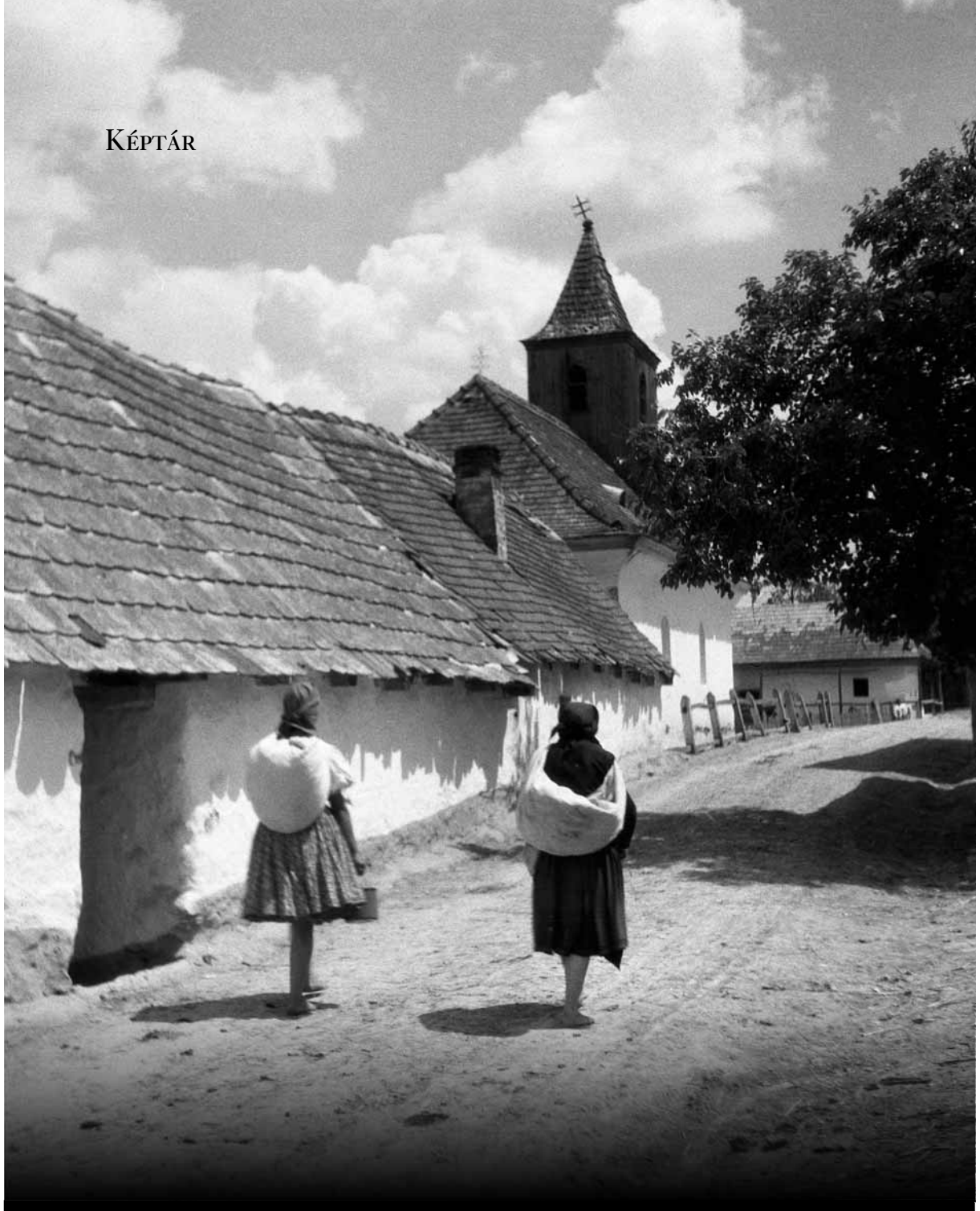

2012. JÚNIUS

XVI. ÉVFOLYAM / 6. SZÁM

ÖRÖKSÉG

KÉPTÁR

Az aprócska, palóc település, amely megbújt a nógrádi völgyben, az egykorvolt legendás vár romjainak tövében a múlt század derekán, és még azon túl is, élte a maga zárkózott, csön-des életét. Elvonulva, távol a világ zajától, tisztességes szegénységben. Valahogy úgy, ahogy a múlt század hatvanas éveinek első felére datálható, ismeretlen szerzőtől származó felvétel mutatja. Így maradt meg szinte érintetlenül, épségben Hollókő, Ófalu. Nem érte el a „fejlődés”, hogy könnyű kézzel elpusztítsa a régi lakóházakat, templomot, utcasort, faluszerkezetet, úgymond’ rendezve a teret, modern, a hely szellemétől idegen házakat emelve a régiek helyén, elhozva az „új” világot, a „szebb” jövőt. S a palóc népi építészeti együttes megmenekült, hogy aztán rátaláljanak a műemlékvédők, s elindítsák az egyetemes értékké válás nem kevésbé göröngyös útján (írásunk a 4. oldalon).

Fotó: KÖH Fotótár

Az Örökség júniusi számában Hollókőre visszük az Olvasót. Beszélünk az Ófaluról, a hétköznap most is csöndes tájról, a jelenben élő Újfaluról, a falu fölött, sziklán magasodó várromról, s mindarról, amit az elmúlt negyedszázad, a világörökségi rang hozott a vidéknek. **Jót és rosszat is.** S persze nem hagyjuk azt sem szó nélkül, hogyan alakul a falu sorsa, milyen jövő elé néznek az itt lakók **(4. oldal).**

A Műemlékek Országos Bizottsága kétszer játszott „szerepet” Magyarország **történelmi és művészeti értékű harangjainak históriájában.** A körülmények nagyon különböztek egymástól, miként a két dátum meghatározta időszak is: 1862 és az első világháború ideje **(8. oldal).**

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Nyilvántartásának adatrevíziójáról, térinformatikai feldolgozásáról szóló sorozatunk befejező részéhez értünk. Az összefoglalás szól a műemlék-nyilvántartás korábbi állapotáról és a kialakulás okairól, az adatrevízió eredményeiről, **a térinformatikai megjelenítésről, a térinformatikai modul fenntartásáról** és az adatbázis monitoringjáról **(10. oldal).**

A „Szakmai tapasztalatcsere a restaurálási gyakorlat terén és **restaurálási szakmai irányelvek megfogalmazása** a magyarországi gyakorlat számára, valamint a megszerzett tapasztalatok szakoktatásban való felhasználásának előkészítése” című pályázat keretében ezúttal Horvátországban jártak restaurátorok és művészettörténészek **(16. oldal).**

A műemlék-felügyelő, aki feladata szerint az elmúlt két és fél évben Tolna megyét járta, megismerkedett valamennyi helyi műemlékkel, s egyre inkább érdekelni kezdte, vajon mi van a műemlékeken túl, milyen kincsek, felfedezésre, **megismerésre és megismertetésre váró történeti értékű épületek rejtőznek** a vidéken **(20. oldal).**

A XIX. század elején, egy korábbi stáció helyén, az óbudai polgárok barokk kápolnát emeltettek, s akkortájt állították fel a ma is látható kálvária tizennégy stációját. A **kiscelli stációk felújítására** most civil összefogás szerveződött **(22. oldal).**

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal elnöke, dr. Tamási Judit és a szlovák műemlékvédelmi hivatal főigazgatója, dr. Katarina Kosová írta alá a két ország **örökségvédelmi együttműködési megállapodását** Kassán, május közepén **(23. oldal).**

Gödöllön tartotta tisztújító közgyűlését az **ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság.** Átadták a Möller-emlékermeket, s megválasztották a szervezet új elnökségét és vezetőségét **(23. oldal).**

Hollókő, „élő falu”? 4

Harangok és ágyúk
– Kákániában 8

Összegzések, eredmények 10

A Leonardo projekt II.,
Horvátország 16

Rejtett kincsek 20

Kálváriajárás Kiscellen 22

Magyar–szlovák
együttműködés 23

Közgyűlés és tisztújítás.....23

A címlapon: Hollókő, Ófalu
Fotó: Hack Róbert

A hátsó borítón: A Duna-partok
látképe a Várnegyeddal, akár-
csak Hollókő huszonöt eszten-
deje, 1987-ben nyerte el a
Világörökség címet
Fotó: Hack Róbert

ÖRÖKSÉG

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal folyóirata
www.koh.hu – ISSN 1786-7894

Felelős kiadó: dr. Tamási Judit elnök

Főszerkesztő: Róna Katalin

A szerkesztőség címe:
1014 Budapest, Táncsics Mihály utca 1.
Telefon: 225-4837, fax: 225-4855,
e-mail: sajto@koh.hu

Laptervező: Lelkes Design Bt.,
Telefon: +36-23/312-488
Mobil: +36-30/272-1991
e-mail: lelkes.peter@t-online.hu

Nyomdai kivitelezés:
DEMAX MŰVEK Nyomdaipari Kft.
Telefon: 236-9070

Hollókő, „ÉLŐ FALU”?

ALIGHANEM A MAGYAR MŰEMLEKEK KIVÉTELES ÜNNEPE VOLT AZ A PILLANAT, AMIKOR ELŐSZÖR KERÜLT MAGYAR HELYSZÍN A VILÁGÖRÖKSÉGI LISTÁRA, A MEGŐRZENDŐ, EGYETEMES ÉRTÉKEK SORÁBA. S NÉM IS EGY. EGYSZERRE KETTŐ. MEGJELÉNÉSÉBEN, SZELLEMISSÉGÉBEN, HANGULATÁBAN, EGYMÁSTÓL IDEGEN, TÁVOLI, TÁN ÉPP EZÉRT EGYMÁST KIEGÉSZÍTŐ EGYÜTTESEK. SZINTE AZT SUGALLVA, IDEJE, HOGY LÁSSA A VILÁG, S TUDOMÁSUL VEGYÜK MAGUNK IS, MILYEN KINCSEK BIRTOKÁBAN VAGYUNK, MI AZ, AMIRE FIGYELNÜNK KELL, AMIT ÓVNUNK, ÓRIZNÜNK, HOGY MAJD TOVÁBBADHASSUK. HOLLÓKŐ, ÓFALU ÉS KÖRNYEZETE, VALAMINT A DUNA-PARTOK LÁTKÉPE, A VÁRNEGYEDDEL. ELDUGOTT, HEGYEK KÖZT MEGBÚVÓ FALUCSKA ÉS A FŐVÁROS. AZÓTA ÉPPEN NEGYEDSZÁZAD TELT EL, S AZ ÓFALU MOST IS CSÖNDES UTCÁJÁN SÉTÁLVA ÉRDEMES VISSZANÉZNI ÉS ELŐRETEKINTENI. HOGYAN ALAKULT, MIKÉNT ALAKUL HOLLÓKŐ SORSA?

RÓNA KATALIN

Ahogy a főútról a faluba vezető bekötőútra fordulunk, hatalmas, fekete holló fogad, kövön ül. A helység szimbóluma, históriájának megismerésének színtere. Mutatja, itt hűen őrzik a legendákat, de egyben azt is jelképezi, olyan világba jutottunk, ahol azt is megtanulták, fogadni kell az érkezőt, nem lehet azt remélni, hogy elegendő a háborítatlan, érintetlen világ. Bizony, oly korban élünk, amikor akár tetszik, akár nem, szükség van – csúnya, de annál divatosabb szóval élve – az attrakcióra, de meg kell próbálni az igényt a lehető legjobb minőségben és színvonalon, a hagyományok, az emlékek tiszteletével kiszolgálni.

De mielőtt a jelen kérdéseiről beszélünk, nézzük a településszerkezetet, a házakat, s lépünk vissza az időben is. A falu fölött, nem egész négyszáz méterre a tengerszint

fölötti sziklán emelkednek Hollókő XIII. századi alapokon nyugvó várának romjai. Az ötszögű lakótornyot – egykori oklevelek tanúsága szerint – a Kacsics-nemzetség emelte, hogy aztán idővel más és más tulajdonos birtokolja. A sokat látott vár a századok során hol pusztult, hol újabb hozzáépítésekkel bővült, rendeltetése 1711-ben fejeződött be, amikor császári rendeletre falainak egy részét elbontották. Feltárására csak a múlt század hatvanas éveiben került sor. A vár ma várja az érdeklődőket, kiállítás látható benne, de a helyi közösség igénye valószínűleg ennél több lenne, mint megannyi hazai várom esetében.

Hollókő, Ófalu őst, Váraljának nevezve, már 1343-ban említik oklevelek. Nemesi községről XVIII. századi adatok akadnak, mint ahogy arról is, hogy a gyűlékony zsúptetővel fedett

faházakat, amelyekben a szabadútzhelyeket füstlyukakon szellőztették, időről időre tűzvész pusztította el, utolszor 1909 nyarán, amikor a falu valamennyi háza leégett. Tehát, amit ma együtcs, fésűs beépítésű, történeti faluképként tisztelünk, az a korai hagyományokat őrző településszerkezet, de mégiscsak a XX. század legelején nyert arculattal. A keskeny szalagtelkeken az utcára merőlegesen álló vályogházak kőlabazatúak, két oldalon előreugró tető, faragott faoszlopos, deszkamellvédes tornáccal, csonkakantyas, vízvezető, díszített oromfalas nyeregtetővel. S az egytraktusos, háromszatú – pitvar – tisztaszoba – kamra – (helyenként negyedikként csatlakozott az istálló) alaprajzi elrendezés a jellemző. Erre, a völgyben, a dombok közt megbúvó falucskára találtak rá az 1960-as években a műemlékvédő szakemberek, akik fontosnak tartották, hogy

megakadályozzák a bontásokat, megállítsák a népi építészeti örökség általános pusztulását. Tegyük ehhez hozzá, hogy a népi épületek védelme is csak az idő tájt kezdődött nálunk, addig a műemlékvédelem nem jegyezte, de legalábbis nem védte a falusi építészetet.

Ami ezután következett, az lényegében közismert: az Ófalu ötvenöt épületéből először harmincháromnak, majd további húsznak a műemléki védelme, a területi védelem kiterjesztése a falura, kutatás, műemléki helyreállítások, közművesítés, korszerű infrastruktúra létrehozása. S 1987-

---

**„S ami egyedülálló,
a zene-, a népdal- és
néptánc-tanítás mellett
bevezették a Hollókő
tantárgy oktatását.”**

---

ben a világörökségi cím elnyerése. A világörökségi címé, amely nem egyszerűen az épületeknek, hanem az „élő falu” gondolatának, szellemiségének szól. Annak az eszmének, amelynek lényege, hogy Hollókő nem lesz „szellemfalu”, azaz „múzeumfalu” csupán turisztikai látványosság, hanem megőrzi a lakófunkciót, lakói élik mindennapjaikat, gazdálkodnak, hiszen Hollókő természeti környezete, az Ófaluval egykor gazdasági egységben létező táj, a nadrágszíjparcellákon folytatott gyümölcsstermesztés, a hagyásfás legelőkön az állattartás, az erdők, a rétek, mindez együtt a világörökség része.

Így történt? Így lehet még valaha?

– Hollókő kétségtelenül egy csapásra világhírű lett, amikor megkapta a világörökség címet – kezdi beszélgetésünket Sztrémi Zsuzsanna, a Hollókőért Közalapítvány vezetője. – S a kérdés, hogyan viszonyulnak hozzá,

mit kezdenek vele azok az itt élők, akik, valljuk meg, nem kérték, kapták. A fejük fölött, a jóváhagyásuk nélkül történt, nem volt társadalmi egyeztetés, s valójában nem voltak felkészítve, felkészülve arra, hogy ez a kitüntetett rang valójában mivel is jár. S ami kívülről szép, azt belülről egész másképp látni, időnként érdekek sérülhetnek. Sokszor elhangzott már, a világörökség egyszerre

„áldás és átok”. A falu ismert lett, s erre mindenki büszke, de a falu már nem élheti többé az addig megszokott hétköznapijait. A szakemberek nyilván a legjobbat akarva, de kizárólag csak a saját területükre figyeltek. A műemlékvédők az épületek megmentésével foglalkoztak, a természetvédők a tájjal, a néprajzosok a néphagyományokkal, de anélkül, hogy bevonták volna az embere-

ket, azokat, akik itt mindennapjaikat élik. Azt is mondhatjuk, most már a turizmus színpadán. S miközben a fejlesztés kétségtelen volt, s növekedett a látogatók száma, az Ófalu egyre inkább elnéptelenedett. Ma alig harmincan laknak az Ófaluban, többségük özvegyasszony és mindössze három család. Persze az itteniek büszkéek az ismertségre, de azért az idősek közt akadnak, akik azt mondják, minek jönnek ide, minek

nézik ezt a falut, hiszen számukra ez a szegénységet jelentette. Sokan felköltöztek az Újfaluba, ahol komfortosak a házak, nem probléma az antenna, az autóközlekedés, vannak utak, járdák, a boltok is ott nyíltak. Kikerült az Ófaluból az óvoda, az orvosi rendelő és a könyvtár. És nem mellékes az sem, hogy az Újfalura nem vonatkoznak azok a műemléki előírások, melyek az Ófaluban élők életét jelentősen befolyásolják – ilyen

például az ereszcatornák hiánya, a tetőtéri a nyílászárók, az antennák kérdése, vagy a mindenki számára talán legfontosabb, a kövezett út problémája. Az idősek csak akkor jönnek ide, ha templomba mennek, az önkormányzaton, a postán van dolguk. De kétségtelen, nehéz is ezen az úton, a köveken járni.

– Harminc év alatt alig több mint a felére csökkent Hollókő lakóinak a száma. Ma háromszáznál is kevesebben élünk itt – folytatja –, ugyanakkor azt is éreznünk kell, van ennek a falunak valami olyan mély gyökere, aurája, ami visszavonz. A település vezetése is megtett, megtesz mindent, amit lehet annak érdekében, hogy jobb helyzetbe hozza a helyieket, legyen szó a közművekről éppúgy, mint a műemlék épületek felújításáról. A falu a legnehezebb időkben is megőrizte iskoláját, óvodáját. Több mint húsz kisiskolás és ugyanannyi óvodás jár ide, nemcsak hollókői, de a környező kistelepülésekből is. S ami egyedülálló, a zene-, a népdal- és a néptáncok mellett bevezették a Hollókő tantárgy oktatását. A gyerekek megismerkednek a palóc nyelvjárással, a népi építészettel, a népviselettel, a népszokásokkal, hagyományokkal, a környék növény- és állatvilágával, a vár történetével, legendájával. A kicsik még szívesen viselik a hímezett ingvállat, a kisinget. Aztán persze elkerülnek felső tagozatba, középiskolába, de mindaz, amit kicsiként megláttak, megtanultak, a gyökerek talán visszahúzzák őket is.

– S, hogy merre tovább? Én azt gondolom, ebbe a faluba nem kell attrakciókat hozni, itt maga a falu az attrakció. De élővé kell tenni. Helyi mesterekre van szükség, akik tradicionális mesterségeket űznek, amiből élnek, de ami élmény a vendégnek is. Tehát lehetne itt kovácsműhely, pékség, ahol a pék dagaszthatná a kenyeret, péksüteményt, amit el tud

adni, nemcsak itt, hanem a környék más településein is. S ha turisták érkeznek, akár önmaguk is dagaszthatnának, elkészíthetnék a kenyeret, ami, mire körbejárják a falut, kiszűlné, s vihetnék magukkal. Lehetne parasztudvar, állatokkal, készülhetne túró, vaj, sajt, aminek készítését meg lehet nézni, meg lehet kóstolni, meg lehet venni, de ugyanúgy, ha valakinek kedve tartja, együtt tevékenykedhetne a gazdával. Újra éledhetne a Szárhegyen a legeltetés, a nadrágszíjparcellás földművelés, ne feledjük, ezek a nadrágszíjparcellák is a világörökséghez tartoznak. Kétszázharminc tulajdonos van, szinte senki sem műveli, valószínűleg ki kellene dolgozni a lehetőségét akár valamiféle közös művelésnek, persze úgy, hogy mindenkinek a sajátja maradjon a föld. A gyümölcsből készülhetne katlanházban (errefelé így nevezik az üstöt) lekvár vagy szörp, az uborkából savanyúság. Vagyis, így tényleg élhetné a falu a saját életét, lenne eladnivaló azon a néhány kis hím-

zett könyvjelzőn kívül is, amit az idősebbek a házuk elé ülve árulnak. Az elképzeléseink közt szerepel az is, hogy életet vigyünk a táji környezetbe. Az idősek még emlékeznek a mosótavakra, ahol az asszonyok valaha a ruhát mosták, ahová tanösvényt szeretnénk kialakítani, és ahol bemutathatóvá válna, hogyan is történt a kender feldolgozása.

– Persze ott a vár kérdése is. A fejlesztésé, az esetleges rekonstrukcióé, hiszen jó lenne, ha a látnivaló kibővülne új terekkel, konyhával, kiállítóhelyiséggel és megvalósítható lenne a mindennapi vérélet bemutatása. A tervek sorában ott van a védőtető megépítése is, bár tudom, hogy ez műemléki szempontból ellenállásba ütközik, ismerem a véleményt, hiszen a tető megváltoztatná a vár sziluettjét, és igazából nincs konszenzus annak tekintetében, hányadik századi állapotát lenne célszerű visszaállítani. Egy valami azonban biztos – ha nem fogjuk megoldani a vár vízelveze-

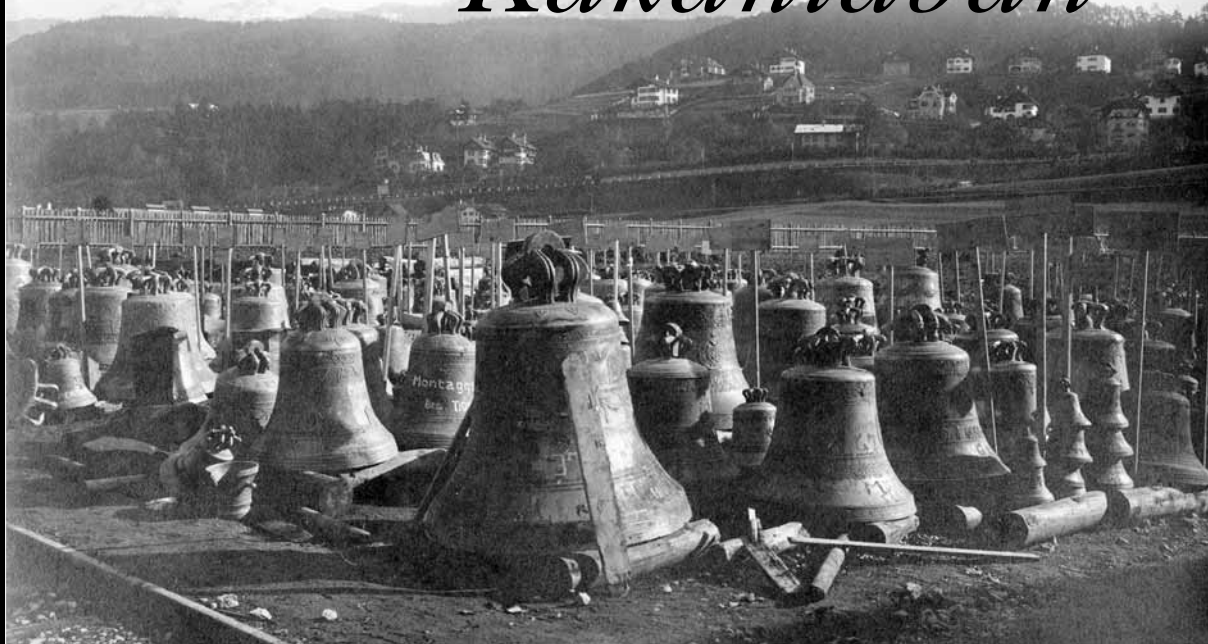
tését és egyes tereinek lefedését, veszélybe kerül az egyik leglátogatottabb műemlékünk állaga.

S, hogy segít-e világörökségi törvény? Reméljük, hogy ez majd koncentráltabb figyelmet eredményez, különösen, ha létrejönnek a Gondnokságok, melyek intenzívebben, tudatosabban tudnak majd foglalkozni a helyszínekkel. Nekünk ugyan most is van kezelési tervünk, de ha nincs pénz, nem lehet megvalósítani az abban foglalt célokat és feladatokat. Folyamatosan pályázni, pályázatokra várni egy-egy feladat, fejlesztés megoldásakor nem könnyű. És amikor sikeres a pályázat, akkor is a falu előtt áll, miként teremti elő az önrészt, miből finanszírozza meg előre a munkát. Mindez közös felelősség, s nemcsak a helyieké. Csakis együtt gondolkodva, összefogva őrizhetjük meg, óvhatjuk, tehetjük élővé Hollóközt. ■

Fotók: Hack Róbert

HARANGOK ÉS ÁGYÚK

– *Kákániában*

A Műemlékek Országos Bizottsága két alkalommal játszott, illetve kapott „szerepet” a magyarországi harangok történetében, igaz, nagyon eltérő körülmények között. A harangok történeti és művészettörténeti értékének széles körben való tudatosításában Rómer Flóris játszott a kezdeményező szerepet, mint annyi más esetben is. 1862-ben közzétett felhívásában – *Néhány bizalmas szó a magyar harangtudomány érdekében* – fogalmazta meg, hogy a harangok „nemcsak hogy történelmi adatokat foglalván magukban, műemlékeink sorába tartoznak: hanem találtak olyanok is, melyek művészi vagy egyéb szempontból érdekesek s ezáltal, úgyis oly szegény műtörténetünkhez biztos kútforrásokul szolgálnak; vagy egyáltalán ritkaságoknak tekinthetők.”

Ezért gondolta „a magyar papokhoz, valamint a vidéki tanítói karhoz folyamodni valláskülönbség nélkül, kérvén őket barátságosan, de egyszersemind sürgetőleg, szíveskedjenek a környékükön létező régibb harangok alakját, valamint a felírásokat híven betűről betűre leírni, Őket felmérni, sőt a rajtuk levő képeket is feljegyezni, s mindezeket mihamarább velem közleni, hogy szándékolt munkámat, melyhez az adatokat régóta gyűjtöm, nemzeti irodalmunkhoz méltóan közrebocsáthassam.” Felhívása nem maradt pusztába kiáltott szó, mint arról a hagyatékában fennmaradt több száz harangokra vonatkozó adat, levél, rajz és harangfelirat avagy „pacsmag” tanúskodik; habár a nagy összefoglaló művét végül nem írta meg, de a harangok történetének azóta is

egyre gazdagodó tudományos irodalma, a harangok széles körű megbecsülése munkája leghívebb igazolása. 1872-től már mint a MOB tagja folytatta ez irányú munkálkodását is, ezért mi sem volt természetesebb, hogy 1884-ben, amikor Baranya megye alispánja avval kereste meg a MOB-ot, hogy Eszéken, a Dráva bal partjának erősítése közben kiásott és rajzban megküldött harang évszámának kiolvasását kéri, a MOB, az akkor már Nagyváradon élő idős tagját kérte fel válaszára. Rómer 1884. november 28-án nemcsak az évszámot, de a harang készítőjét is közölte.

Tragikusabb szerep hárult a MOB-ra az első világháború idején, mert a harangok és ágyúk anyagának összetétele (78 százalék vörösréz, 22 százalék ón) sajnos megegyezett

és a Központi Hatalmak hadiipara az egyre inkább elhúzódó hadi események miatt egyre nagyobb nyersanyaghiánnyal küzdött. Eleinte önkéntes felajánlásra kérték az egyházakat és világi hatóságokat, de 1916 végére ez rekvirálásba, pontosabban: hadiipari célokra történő igénybevitelbe ment át. A MOB már 1916 decemberében a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium intézkedését kérte a történelmi és művészeti értékű harangok mentesítésére, ami 1917 májusában az 1700 előtti öntött történelmi vagy művészeti becsű emlékekre megtörtént, azonban a MOB-nak még így is gyakorta a gyűjtőhelyeken kellett keresnie, vagy visszaszereznie egy-egy becses darabot. (A MOB egyik alkalmazottja, Surányi Károly, pl. rendszeresen átvizsgálta a csepeli lőszergyárba érkező szállítmányokat.) A musili Kákánia bürokráciája azonban – ha csikorgva is –, de működött, amit mi sem bizonyít jobban, mint a moldvai Vatra-Moldoviței-ből elvitt két régi harang megkeresése ügyében váltott

Az Eszéken talált, XVIII. század elejéről származó harang, KÖH Tervtár

át- és feliratok a MOB, a Vallás- és Közoktatásügyi és Honvédelmi Minisztérium között – 1918-ban! A harangokat végül Láng Nándor lelte fel a debreceni pályaudvaron. Annak ellenére, hogy a hadsereggel közös szemlebizottságokba delegált Éber László előadó mindent meg-

tett a harangok, majd utóbb a rézfedések megmentéséért, a történelmi Magyarország harangállományának majd 57 százaléka esett áldozatul a háború esetén nem épp kedvező anyagösszetételnek. ■

Lászlóné Laár Erika – Bardoly István

Harangok egy innsbrucki gyűjtőhelyen, KÖH Fotótár

ÖSSZEGZÉSEK, EREDMÉNYEK

A MŰEMLEK-NYILVÁNTARTÁS ÁTFOGÓ ADATREVÍZIÓJÁT BEMUTATÓ TANULMÁNYSOROZAT AZ ÖSSZEFOGLALÁSHOZ, A 2009. ÉVI ÁLLAPOT ÉS AZ ADATREVÍZIÓ EREDMÉNYEINEK STATISZTIKAI BEMUTATÁSÁHOZ ÉRKEZETT.

FEKETE J. CSABA

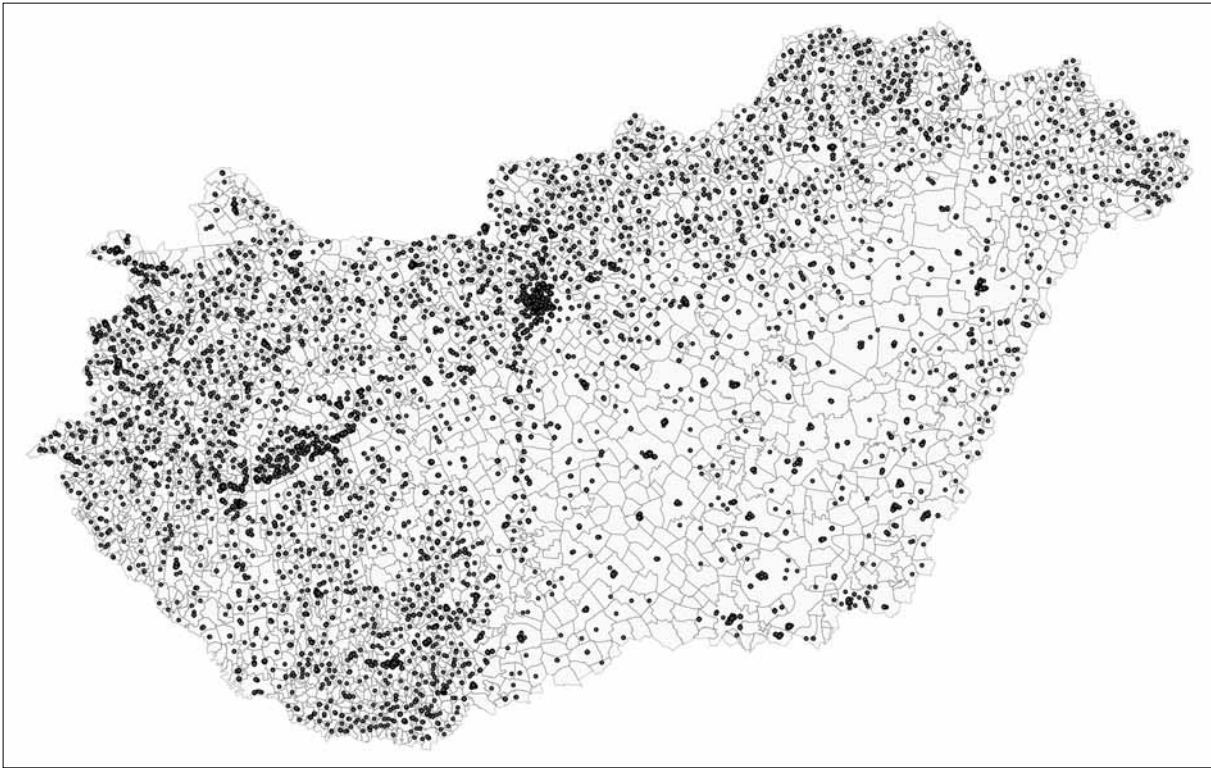
A MŰEMLEK-NYILVÁNTARTÁS 2009. ÉVI ÁLLAPOTA ÉS KIALAKULÁSÁNAK OKAI. NYILVÁNTARTÁSBA-VÉTELI HIBÁK – A MŰEMLEKI TÖRZSKÖNYV VEZETÉSE, A VÉDÉSI ÜGYIRATOK RÖGZÍTÉSE. 1967-ben kezdődött a *Műemléki törzskönyv* vezetése, amelyben a hatályos védelem alatt álló műemlékek egyedinek szánt *azonosító számot* – ún. *törzsszámot* kaptak. A *műemléki törzsszám* és ezzel együtt a kartotékrendszer 1967-es bevezetése óta a leltárba vétel (törzskönyvbe való bejegyzés) manuálisan történt, s ez gyakran **következetlen** és **egyenetlen** volt. Feltűnő és gyakori, hogy az építmények csoportja – függetlenül összetartozásuktól – azonos törzsszámot kaptak, illetve az összetartozó építmények – egy együttes épületei, alkotórészei – egy részükben közös, más részükben pedig külön-külön törzsszám alá kerültek a törzskönyvi nyilvántartásban. A törzsszámok kiosztásakor a **számhibák** a leggyakoribbak, amikor esetenként átugrottak (**kihagytak**) törzsszámokat. Máshol visszaugrottak, vagyis **átfedésbe kerültek**, s egy törzsszámot több építmény kapott meg, amelyet később **visszamenőleg korrigáltak** a törzskönyv vezetői. Például a 4239 törzsszám után ugrik a kiosztás a 4333 törzsszámra, majd 4334, 4335, 4336 következik, de ez

a négyet visszaszámozták hárommal, így 4335 törzsszám-duplum lett, a 4334 pedig végül kimaradt. A 4641 után 4641/A formátumú törzsszámot később a 9937 törzsszámra korrigálták. Az 5566 után az 5557 (!) törzsszám következik, s ezért az 5557 és 5566 között átfedett törzsszámok keletkeztek. A 10999 törzsszám után következő 10100, 10101, 10102 számok pedig értelemszerűen és helyesen a 11000-11002 törzsszámok. A számhibák tömeges és utólagos hibajavítása mellett gyakran előfordult, hogy megszüntetett műemléki védelem esetén a nyilvántartásból való törléssel a törölt építmény **törzsszámát átadták** egy másik, hatályos védelem alatt álló építménynek, vagy már korábban védett, önálló törzsszám alatt nyilvántartott építmény újravédésekor duplumként **újabb törzsszámot kapott**, amely valamennyi esetben a nyilvántartási adatok összekeveredéséhez vezetett. A védési jogi aktusok és a védési ügyek egyéb ügyiratainak nyilvántartása alapvető hiányosságokban szenvedett. Egyrészt az ügyiratok megjelölése, kibocsátója (jogalkotója), címe, besorolása és tárgya – annak ellenére, hogy a nyilvántartási szoftver ezt lehetővé tette volna – nem került következetesen és egységesen, valamint ellentmondásmentesen rögzítésre, másrészt az azonos ügyszámo-

kon kibocsátott, de tárgyukban jelentősen különböző ügyiratokat alszámok nélkül, nem egyedileg vették nyilvántartásba, hanem egy főszámon együttesen, elfedve ezzel a fontos tárgyi különbségeket. 1970–1989 között mutatható ki az a jelenség, hogy az OMF egyedi hatósági határozatai azonos ügyszámon – sőt esetenként azonos alszámon is – különböző objektumokat nyilvánítottak védetté, illetve szüntették meg a védettségüket. Az is előfordult, hogy azonos ügyszám azonos alszámával nemcsak jogi aktust, hanem a korabeli védetté nyilvánító jogszabályról szóló értesítést is keletkeztették.¹ E sajátos jelenségek nyilvántartási **kezeletlensége**, továbbá az ügyiratok rendelkezéseinek **feldolgozatlansága**, valamint egyes objektumoknál az ügyiratkapcsolatok nagyszámú **hiánya**, más esetekben **indokolatlan léte** együttesen eredményezte, hogy a nyilvántartott műemlék objektumok jogforrásának nyilvántartása jórészt hiteltelenné vált.

NYILVÁNTARTÁSI SZOFTVERHIBÁK.

A KÖH nyilvántartási adatbázisának 2009. évi revíziója kiterjedt a nyilvántartási rendszer, az ún. KOI keretszoftver működésének diagnosztikájára is.² A nyilvántartási szoftver akkori fejlesztőjének³ hibás koncepciója alapján működő, a hibás adat-

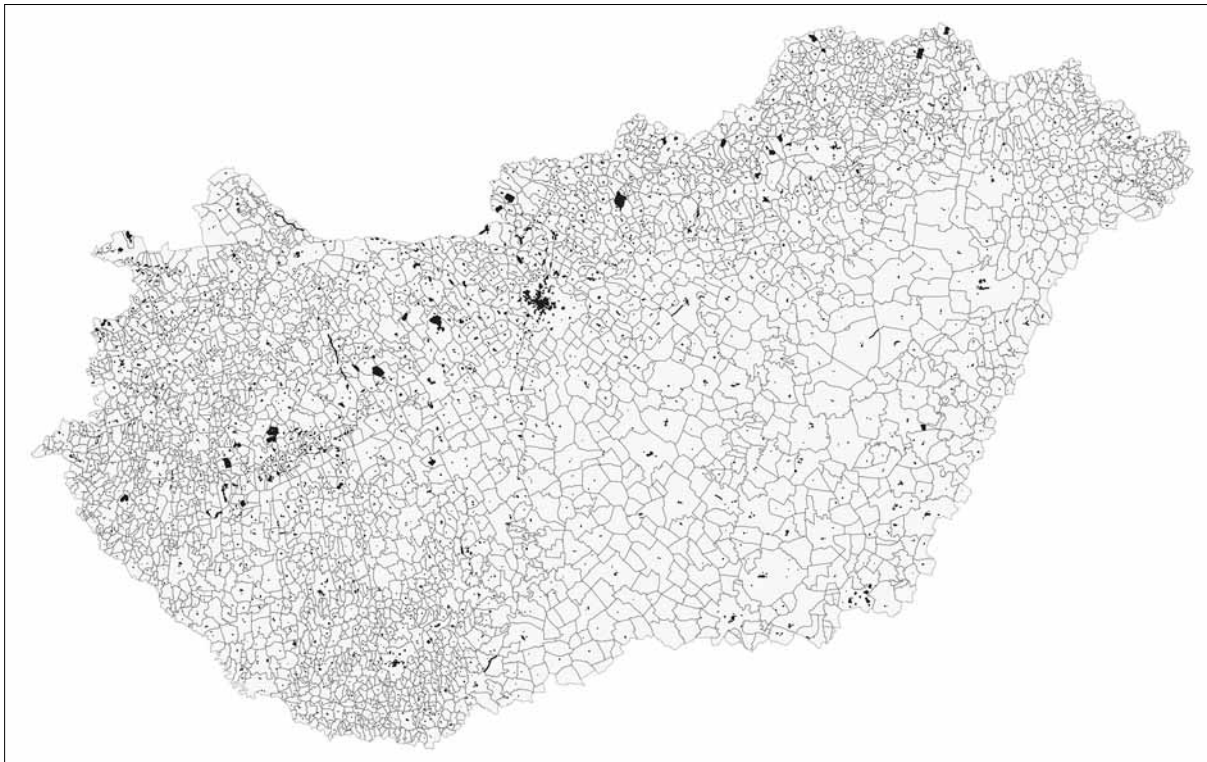

Magyarország EOV-rendszerű digitális műemléktérképe a létesítmények pontszerű ábrázolásával

bázis felépítésű és hibásan működő program a használhatatlanságig lassította az adatbevitt és lekérdezést. A rendszer végletes lassulását az okozta, hogy a program minden adatrögzítési lépés közben feleslegesen és hibásan használt, továbbá átfedően és ellentmondásosan indexelt adattáblákat, amelyek a tárhelyet értelmetlen és haszontalan, tömeges adatokkal foglalták el. Az adatbázis-felépítés hibáit jól mutatta a nem teljesen normalizált relációs adattárolás – így a program gyakran tárol redundáns adatokat –, a számos, értelmetlennek tűnő index, továbbá a sorszámmezők pazarló tárolása. A felhasználónak elfogadható időn belül kell választ kapnia a feltett kérdéseire, a kiadott utasításoknak sem szabad szokatlanul sokáig tartaniuk. A hatékonyság tehát egyrészt jelent egyfajta időbeli hatékonyságot, másrészt az adatok helyszükségletei-

nek sem szabad feleslegesen megnőni, úgymond kerülni kell a felesleges redundanciát, azaz egyazon adatelem többszöri, felesleges megismétlését. A redundancia teljes megszűnése azonban nem mindig kívánatos, más, a helytakarékossággal szemben álló egyéb szempontok miatt – például éppen az időbeli hatékonyság vagy az adatbiztonság miatt. A fejlesztőnek meg kellett volna találnia a hatékonyság különböző szempontjainak helyes súlyozását, optimalizálnia kellett volna, mert ezek a szempontok gyakran egymással ellentétes lépéseket követelnek. A program működésének legfőbb hibái a biztonsági rések, a sokszor feleslegesen behívott modulprogramok és értelmetlen tartalmú lekérdezések; a szöveges keresés (multitext) megvalósulatlansága jelenleg is terheli a működést. A súlyos adathibákat és adatvesztéseket okozó rossz prog-

ramkonceptió pedig hamar kitért az egyes ablakok és panelek belső ellentmondásaiban, az egyidejű adatfelvétel kezeletlenségében, az ellentmondásokat lehetővé tevő adattárolásban, továbbá a sikertelen tárolások értesítés nélkül hagyásában.⁴ A nyilvántartó és információs rendszerek rendszerint nem személyi rendszerek. Természetes használati módjuk, hogy egyidejűleg több felhasználó is használja, dolgozik vele. Ez a lehetőség viszont különös elővigyázatosságot igényel, hiszen, ha a párhuzamos változtatások, műveletek nincsenek összehangolva, akkor torz eredményeket szülhetnek, egymás hatásait kiolthatják vagy elferdíthetik. Ennek egyik szemléletes példája az ún. „lost update” jelensége, vagyis, amikor az egyik alkalmazásban végrehajtott adatérték-módosítás hatását törli egy másik alkalmazásban elvégzett módosítás. Ekkor úgymond

Magyarországi műemlék létesítmények védett területei (földrészlet-tömbök) foltszerű ábrázolása

elvész az első módosítás. Ez bizonyos esetekben igen kényes hatással vagy kínos következménnyel is járhat. Az osztott erőforrás-használat problémájának megoldásához nyilván kell tartani az elvégzett műveleteket, és gondoskodni kell a műveletek szabályozott sorrendben történő végrehajtásáról is. A tárolt adatok elvesztése szinte pótolhatatlan veszteséget okozhat. Ezért a rendszernek – amennyire csak lehet – fel kell készülnie a veszélyekre, mint az adathordozó megsérülése, az operációs rendszer vagy a program összeomlása. Az adatsérülés mellett a felhasználóra leselkedő másik veszélytípus az adatok illetéktelen személyekhez történő kerülése. A rendszernek tehát szabályoznia és ellenőriznie kell a hozzáféréseket, különbséget kell tennie az egyes felhasználók között az elvégezhető műveletek tekintetében. Ehhez viszont nyilván kell tartani a jogosult felhasználókat, azok jogait és minden műveleti igény kiadásakor ellenőrizni kell, hogy elvégezhető-e a művelet. A hozzáférési védelem egyik megoldása a hozzáférés-mo-

nitoring rendszer, amely ellenőrzi és naplózza is az erőforrás-hozzáféréseket, a másik módszere a titkosítás. A kódolandó adatokat a program áttanszformálja kódolt adatokra, ahol a kódolás folyamata rendszerint egy vagy több paramétertől is függ, s ezek a kódolás kulcsai.

STATISZTIKAI ADATOK 2009. ÁPRILIS 15., ILLETVE 2009. FEBRUÁR 19. HATÁRNAPPAL. A fenti időpontokig nyilvántartásba vett műemlék építmények száma 10 656, a műemléki területek számát a 41 műemléki jelentőségű terület és a 183 műemléki környezet adta. A védési ügyiratok nyilvántartásában rögzített 1298 védési jogi aktus és 1106 értesítés ügyirat-kapcsolataiból arra lehet következtetni, hogy 8292 műemlék (az állomány 76%-a) esetében a védetté nyilvánító jogforrás (jogi aktus) ismert volt. Az ingatlanok nyilvántartásában a védett földrészletek száma 24 821, amelyből 6892 műemlék, 8637 műemléki jelentőségű terület és továbbá 1072 műemléki környezet tulajdonságú kapcsolattal,

illetve jogi jelleggel volt nyilvántartva, ugyanakkor 11 519 nyilvántartott földrészlet védettségének jogi jellege ismeretlen (!) volt.

A MŰEMLEK-NYILVÁNTARTÁS 2010. JÚNIUS 12. HATÁRNAPI ÁLLAPOTA ÉS AZ ADATREVÍZÍÓ EREDMÉNYEI. STATISZTIKAI ADATOK. A műemlék-nyilvántartás adatrevíziót követő statisztikája szerint a műemléki védelem alatt álló objektumok (nyilvántartási egyedek) száma 13 502, ebből a műemlék építmények száma 12 725, a műemléki területek számát immáron 42 műemléki jelentőségű terület és a 735 kijelölt műemléki környezet adja. A védési ügyiratok nyilvántartásában a revízió után rögzített 4032 védési jogi aktus és 254 értesítés ügyiratkapcsolatával 12 821 műemlék (az állomány 95%-a) védetté nyilvánító jogforrása (jogi aktusa) vált ismertté, illetve 5939 műemlék (az állomány 47%-a) esetében az érték aktusban történő egyértelmű nevesítésével a védettség hitelesen vált igazolhatóvá. Az ingatlanok nyilvántartásában

a védett földrészetek száma 49 983, amelyből 14 316 műemlék, 22 987 műemléki jelentőségű terület és 18 098 műemléki környezet jogi jelleggel jelent meg akkor a hatósági nyilvántartásban.

A MŰEMLEK-NYILVÁNTARTÁSI ADATREVÍZIÓ CÉLJA, FELADATAI ÉS SZÁMSZERŰSÍTHETŐ EREDMÉNYEI.

A műemlék-nyilvántartás és a kapcsolódó védési ügyiratok, valamint a földrészetek nyilvántartásának összefüggő *belső adatrevíziója* az 1950–2009 közötti, a Nyilvántartási Irodán már összegyűjtött, elsődleges forrásként kezelt védési jogi aktusok és a védési ügy egyéb ügyiratainak számítógépes adatfeldolgozásán alapul. Az aktusok rendelkezéseinek a műemlék- és földrészet-nyilvántartásba történő – a hiányzó adat esetén pótló – bevezetésével, a már rögzített szakmai és közigazgatási adatok esetén hiteles korrekciójával célozta meg a *jobb adatminőség*⁶ elérését. A nyilvántartási adatrevízió azt is célozta, hogy a vonatkozó egyedekhez hozzá nem kapcsolt rekordok azonosítása és hiteles kapcsolása is megvalósuljon. Az adatrevízió a műemléki vonatkozású szakanyagforrások (műemléki törzskönyv és nyomtatásban megjelent, hivatalos műemlékjegyzékek) feldolgozásával egészítette ki a jogi aktusokból rögzített hatályos adatokat. A revízió során a felvett és javított adatok az adatforrás rögzítésével és kapcsolásával együtt kerültek csak a nyilvántartásba.

A földrészetek nyilvántartásának adatrevíziója során hatályos és archiv adatok egyaránt kerültek pótlólag rögzítésre. Az adatbázisból teljességében hiányzó, de a földrészetek védettsége szempontjából különös jelentőséggel és fontossággal bíró, a védés időpontjából (vagy jellemzően csak időszakából) ismert *telekkönyvi helyrajzi számok* archív, a részlegesen hiányzó mai *ingatlanhelyrajzi számok* érvényes felvétele

valósult meg.⁶ A revízió célja volt az ingatlan duplumok (kettős rögzítés) megszüntetése, a duplumok törlése, az archív ingatlanok frissítése az érvényes *utódingatlanokkal*. A védett ingatlanok védettségének jogi jellegét meghatározó ún. rekordkapcsolatok felülvizsgálata a revízió fontos célja volt, s ennek során a kapcsolat nélküli (ún. „árva”) ingatlanok kapcsolása vagy törlése, a többszörözött és ellentmondásos vagy az azonos kapcsolatok törlése megtörtént.

A műemlék-nyilvántartásban a revízió után az egyedi műemlék építmények száma 2069 (20 %-os) növekményt mutat. Ennek legfőbb oka – a nyilvántartásba vételi hiányokon⁷ túl –, hogy az építészeti együttesek védelme, vagy több épület csoportos védelme esetén a műemléki törzskönyvben – s így az alfanumerikus nyilvántartásban is – egy törzsszámot több építmény kapott egyszerre. Az adatrevízió során megtörtént az együttes védelésekben felsorolt értékek egyedi szétbontása, önálló nyilvántartásba vétele, s rekordkapcsolataik kialakítása.⁸ A műemléki jelentőségű területek száma eggyel nőtt.⁹ A műemléki területek jelentős 552 (250 %-os) növekményét a revízióval önálló egyedként nyilvántartásba vett – nagy többségében rendelettel kijelölt – műemléki környezet adja.¹⁰ A védési ügyiratok nyilvántartásában a revízió után 2734 védési jogi aktus (210 %) a növekmény. Az ügyiratok téves besorolásából ered, hogy az értesítések száma viszont 852 ügyirattal (75 %) csökkent. A műemlék objektumok védetté nyilvánító jogforrásainak feldolgozása 19 %-os növekményt eredményezett a műemlékek jogforrásainak ismertsége terén. A részletes feldolgozás lehetővé tette, hogy 5939 műemlék objektum esetében kimutatható legyen a védett érték védési jogi aktusban történő egyértelmű nevesítése, így az állomány 47 %-a esetében igazolható, illetve bizonyítható a műemléki védettség a rendelkezésre álló jogi aktusokkal.

A műemlék objektumok több mint a felénél tehát vagy nem ismert a jogi aktus, vagy az ismert aktusban egyértelműen, *direkt* módon nem nevesül az érték, vagy az érték egyedi védelme *indirekt*, származtatott a műemléki védelem kiterjedése, illetve a védett értékkel fennálló tartozéki, alkotórészi dologi kapcsolat következtében.¹¹ Az ingatlanok nyilvántartásában a védett földrészetek száma és a műemlék ingatlanok száma megduplázódott. A műemléki jelentőségű terület jogi jelleggel védett ingatlanok 14 350, és a (kijelölt) műemléki környezet ingatlanainak 17 026 száma sokszoros növekményt mutat. Ebből jól látható, hogy a műemléki környezetként védett ingatlanok szinte teljesen, a műemléki jelentőségű területek ingatlanai pedig döntő többségükben hiányoztak az adatbázisból, illetve az ingatlan védelmének jogi jellege a nyilvántartási adatok tárolásából nem volt megállapítható.

A MŰEMLEK-NYILVÁNTARTÁS TÉR-INFORMATIKAI MEGJELÉNÉSÉNEK ON-LINE, INTÉZMÉNYI KÖZZÉTÉTELE ÉS MONITORINGJA. RÉGÉSZETI, MŰEMLEKI, INGATLANNÉZEGETŐ MŰEMLEKKERESŐ ÉS -TALÁLATI FELÜLETEI. Az örökségi értékek nyilvántartásában az ún. **RMI-Ivo-nézegető** segítségével a keresés három fő megközelítést enged: 1.) Az érték-szemléletű kereséskor a kérdéses műemlék vagy régészeti lelőhely valamely ismert adatának megadásával indítható a keresés. 2.) A közigazgatási szemléletű keresés a kérdéses földrészet ingatlan-nyilvántartási helyrajzi számának vagy a település megfelelő beírásával kezdhető. 3.) A jogi szemléletű keresés a műemléki és a régészeti védési ügyek történeti és mai ügyirataira vonatkozó adatának megadásával egy „jogtár”-szerű böngészést tesz lehetővé. Az adatbázis-nézegető egyik alapfeladata – az adatok hagyományos rendszerezett és térinformatikával segí-

tett strukturált megjelenítésén túl –, hogy a találati listában karakteresen elkülönítse a teljes nyilvántartás hatósági részét, tehát jelentőségénél fogva kiemelje azt az adatcsoportot, amely hatályossága és érvényessége révén jogi relevanciával bír. Ezért, ha a hatósági nyilvántartásban nincs találat, a nézegető a háttér adatok között a teljes nyilvántartásban nyújt újabb keresési lehetőséget. Műemlék keresése a műemlék objektum egyedi azonosítójának (Törzsszám–KÖH-azonosító együttese), és/vagy nevének, típusának, címének, megyéjének, településének, védele évének megadásával indítható. A találati lista a műemlék legfontosabb törzsadatait mutatja: az egyedi és alfanumerikus azonosítást lehetővé tevő törzsszám–KÖH-azonosító számpárt, a műemléki védelem státusát és fajtáját, a védele évét, a védett objektum nevét, települését és címét. A találati listáról névre kattintással a műemlék objektum adatlapja érhető el. Itt rendszerezve található meg a műemlékre vonatkozó hatósági adatok, amelyek alkalmasan szakmai adatokkal is kiegészülnek. Az azonosítási alapadatokat követő adatcsoport a műemléki védelemre, alább a műemlék építészeti meghatározására vonatkozik. A védelmet eredeztető jogi aktus(ok) adatain túl, innen érhető el a védési ügyek, az ügyiratként feldolgozott jogi aktusok szkennelt képeivel, s a védési ügy további ügyirataival. A közigazgatási adatokkal történő helymeghatározás a védett érvényes ingatlanok táblázatos listájával folytatódik, valamint a vonatkozó földhivatali ügyiratok (telekalakítási engedélyek, a telekalakítás földhivatali határozatai stb.) adataival egészül ki. A védett érték által érintett és a védett utódingatlanok helyrajzi számai mellett valamennyi műemléki védelem jogi jellege feltűnik, s innen érhető el az ingatlan-kereső találati listája is, amelyben egyéb – jellemzően régészeti véde-

lemből – eredő további jogi jellegek is megismerhetők ingatlanonként. Az ingatlan-keresőből visszatérési lehetőség van valamennyi, jogi jellegű eredményező védett objektum adatlapjára. A létesítménykapcsolatok a műemlékegyüttesek további értékei, illetve a régészeti lelőhelyek adatai felé biztosítanak áttekintést. Az EOVS és WGS84/GPS-koordinátákkal is meghatározott objektum és az általa érintett, továbbá a védett utódingatlanok topográfiai megjelenítését strukturált digitális térkép biztosítja. Használata során lehetőség van a térkép kinagyítására, az alapfelület alkalmas változtatására és teljes képernyős nézetére. A találati adatlap tartalmazza a műemlék objektum leírásait, valamint a nyilvántartásba vett vonatkozó hatósági ügyiratok adatait.

A műemléki védelemmel érintett ingatlanok keresése a legegyszerűbb: a földrészlet ingatlan-nyilvántartási helyrajzi számának és/vagy településnévének megadásával történhet. A találati lista az ingatlan elhelyezkedésének megfelelő megye és település nevét, a helyrajzi számot, a védelem valamennyi jogi jellegét, továbbá e jogi jellegű eredményező védett érték egyedi azonosítóját és nevét jeleníti meg. A találati listáról névre kattintással az adott műemlék objektum adatlapja érhető el.

Az RMI-nézegetőben a védési jogi aktus keresése az ügyirat számának, keltének, kibocsátójának vagy tárgyának megadásával indítható. A találati lista az ügyiratok törzsadatait mutatja: a jogi aktus száma, kelte, jellege és tárgya. A tárgyra kattintással érhető el az ügyirat adatlapja. A törzsadatok megjelenítése a jogi aktus rendelkezésével egészül ki. Alatta jelenik meg az ügyirat szkennelt képe nagyítható formában. A védési ügyre (további kapcsolódó ügyiratokra) való kitekintést egy összefoglaló táblázat mutatja, ahonnan további ügyiratok adatlapja és képe érhető el. Az ügyiratokban meg-

jelenő műemlék objektumok és/vagy régészeti lelőhelyek adatlapjai felé mutató linkelt kapcsolat biztosítja a védett értékek adatainak gyors elérhetőségét.

TÉRINFORMATIKAI MŰEMLEKI MODUL FENNTARTÁSA ÉS AZ ADATBÁZIS MONITORINGJA.

A KÖH közhitel nyilvántartása – benne a térinformatikai műemléki modul – fenntartásának legnehezebb feladata az *adatok hitelességének* (helyes valódságtartalmának) *megőrzése és hatályosságának* (érvényességének) *kontrollja*. Ez a nehézség különösen a KÖH hatósági tevékenységén kívüli társhatósági tevékenységekben eredő, a KÖH-től részben vagy egészében függetlenül zajló adatváltozások korszerűtlen – manuális – nyilvántartási átvezetésében jelenik meg, de meg kell oldani a KÖH saját hatósági tevékenységében jelentkező, konkrét időponthoz köthető nyilvántartási automatizmusok kezelését is. Előbbire a védett ingatlanokat érintő telekalakítási földhivatali eljárások lehetnek jellegzetes példák, utóbbira az ideiglenes műemléki védelmet elrendelő hatósági határozat jogerőre emelkedése, majd lejáratá az egyik gyakori példa.

Az alfanumerikus és térinformatikai grafikus adatok korszerű *változásvezetéséhez*, a megfelelő színvonal (adatstruktúra, adathomogenitás stb.) fenntartásához korszerű és jórészt automatizált kapcsolódási, tárolási, datálási, archiválási funkciók szükségesek. Térinformatikai adatbázis esetében a grafikus és attribútum adatok közötti konzisztencia fenntartása jelenthet különösen nehéz feladatot. Az adatok hatályosságának megszűntekor az alfanumerikus és a kapcsolódó grafikus adatok archiválását szinkronizálni és automatizálni szükséges, és az alfanumerikus adattartalom dátumozott archiválásakor a kapcsolódó geometriák archív rétegekre kerülnek. Archív adatok a nyilvántartásból nem törölhetőek.

Egy-egy adatváltozás – az adatkapcsolatok révén – további adatok változását eredményezheti. Egy adott rekordban fellépő változásnak a nyilvántartáson történő ellentmondásmentes végigvezetését (követését) a lehető legnagyobb mértékben automatizálni és redundanciamentessé tenni szükséges, nemcsak az új, hatályos adat rögzítésekor, hanem a hibás adat visszamenőleges javításakor (revízió) is.

Az adatok logikai összefüggéseinek nyilvántartási rekordkapcsolatokban megfogható rendszerében a nyilvántartási hibák kimutatását egy ún. *monitoringfelület* biztosítja.

A monitoringfelület lekérdezései alkalmasak arra, hogy a nyilvántartásba vételkor megcsúszó új hibák kimutathatóak legyenek, továbbá a monitoringfelület feladata, hogy az adatcsoportok meglévő, rejtett hibáit

is kimutassa. A monitoringba építhetők be olyan figyelmeztető, értesítő mechanizmusok, amelyek a felelős nyilvántartási és ellenőrzési referenseket generálódó feladataikra emlékeztetik vagy a szoftveres automatizmusokról értesítik. A monitoring webes felület biztosítja tehát a nyilvántartás adathibáinak csoportos kiszűrését, az adatminőség és -struktúra ellenőrzését; az adatrögzítést végzők felelősségének kimutatását, nevesítését; az eredmény és tematikus statisztikai jellegű adatbázis-kimutatók közvetlen rendelkezésre állását; végül a további, az adatbázis áttekintését és a nyilvántartás működtetését segítő feladatok ellátását (teljesítménymérés, formázott lekérdezések).

A műemlék-nyilvántartás új térinformatikai rendszere kell, hogy a XXI. század elejének korszerűségével szol-

gálja ki nemcsak a KÖH tevékenységének napi ügyeit segítő ismeretszerzést, hanem a kulturális örökségvédelem gyakorlatának valamennyi főbb szakaszát. Az új érték szisztematikus feltárásától és meghatározásától (*inventarizáció*), annak ideiglenes hatósági védelméről keresztül, a műemléki védelem koncepciózus tervezésének (konstrukciójának) szakmai és jogi megalkotásán (jogsabályi védelem) át, a megvalósult védelem révén a folyamatos műemlékkutatással (pl. *revízió*) bezárólag a térinformatikai műemlék-nyilvántartásnak kell a meglévő és új adatokat kezelni, szerkeszteni, s végül egységes topográfiai struktúráként láttatni. Ennek során pedig – örök körforgásként – újabb és újabb örökségi értékek kerülhetnek az elhivatott szakemberek látókörébe. ■

1 Előbbi csoportra példa a 12523/1970. OMF ügyszám (ügyirat KÖH-azonosítók: 226796, 226817, 226818, 226825, 226826, 226831, 226842, 226843, 226844), vagy a 10443/1971. OMF ügyszám (ügyirat KÖH-azonosítók: 226112, 226217, 226243); utóbbira a 8100/5/1971. OMF ügyirat-szám (a határozatok ügyirat KÖH-azonosítói: 221994, 222172, 225171, 225174; az értesítések ügyirat KÖH-azonosítói: 222021, 222175, 225173, 225176, 225185, 225191, 225216, 225229, 225235)

2 A szoftver működésének diagnosztikáját Kolesár András térinformatikus végezte el. 2009 áprilisa óta a nyilvántartási rendszer folyamatos működtetését és fejlesztését is ő végzi el. 2009 március 5-én kelt szakvéleményének (Kolesár András: Szakvélemény a KÖH nyilvántartási adatbázisának 2009 január-februári állapotáról. Kézirat.) e tanulmányban történt felhasználásáért itt mondok köszönetet.

3 A program működési elégtelenségei és a fejlesztő konstruktív és gyors együttműködésének hiánya miatt a fejlesztőt az akkori adatbázis-referenssel együtt a KÖH 2009 áprilisában elbocsátotta.

4 Mivel a KOI-keret egy ún. zárt forráskódú program, s a fejlesztő a forráskód átadását – a program minőségéhez képest – feltűnően magas megvásárlási árhoz kötötte, a forráskód a fejlesztőnél maradt; s ennek hiányában csak részeredmények érhetők el a sokrétű hibák kijavítása, és a napi működés normalizálása terén.

5 A teljes körű és hibátlan adatscsoportok elérésének feltételei jelenleg még nem adóttak. Ehhez egyrészt tartalmában is teljes körűen kell ismerni és feldolgozni a

nyilvántartás elsődleges forrásait, a védési jogi aktusokat, továbbá biztosítani kell a kapcsolódó nyilvántartások – ingatlan-nyilvántartás, település-nyilvántartás stb. – adarváltozásainak gyors és folyamatos követését.

6 Az archív közigazgatási adatok – telekjegyzőkönyvi helyrajzi számok, régi utcanevek, címek – szakmai nyilvántartásba vételének a műemlék objektumok azonosításán túl a védett földrészek mai utódingatlanainak teljes körű és hiteles levezetése (megállapítása) terén, tehát a hatósági nyilvántartási adatok számára is van jelentősége. Az erre kidolgozott módszer (revíziós eljárás) az ún. telekrekonstrukció elnevezést kapta. A telekrekonstrukció során a műemlék objektum védelme hatálybalépésének napján (!) érvényes telekjegyzőkönyvi helyrajzi számok és telekadottságok (földrészek kiterjedése) meghatározásából egyértelműen és (köz)hitelesen (elsődleges földhivatali és levéltári forrásokkal alátámasztva) le lehet vezetni a mai védett utódingatlanok teljes körét. Az időközben a számos és sokféle telekalakítás során bekövetkezett változások miatt a védéskori telekállapot rekonstrukciója kizárólag az eredeti, ma már forgalomból kivont telekjegyzőkönyvi betétek (birtoklapok), telekalakítási határozatok, megosztási vázrajzok, azonosítási jegyzékek, analog tulajdoni lapok, valamint állami alaptérképek, archív kataszteri térképek segítségével végezhető el. Emellett elsődleges források egy része a körzeti vagy megyei földhivatalokban, másik része a megyei levéltárakban kutatható fel.

7 A revízió előtt nem szerepelt a nyilvántartásban mint egyedi műemlék – többek között – például a keszthelyi, Fenékpusztára vezető fenyves áll (egyedi azonosító: 11445–14086); vagy az egykori Árpád-kori zirci apátság alapfalai (egyedi azonosító: 5661–14059); vagy a nagymágyosi volt Károlyi-kastély parkja és számos kerti építmé-

nye, kisémléke (egyedi azonosítók: 10819–12488, 10819–12489, 10819–14076, 10819–14077, 10819–14078, 10819–14079, 10819–14080). stb.

8 Az objektumszintű alfanumerikus nyilvántartás egységes vezetésének biztosítására az egyes objektumokat a törzsszám és a gépi rekord-azonosító (KÖH-azonosító) együttesen és egyedileg azonosítja. Ez azt jelenti, hogy, ha egy törzsszám több objektumot takar, az adatbázisba külön-külön, objektumonként kell felvenni a nyilvántartási egységet az adott, azonos törzsszámmal. Így az önálló egységek összetartozását az azonos törzsszám és rekordkapcsolatok mutatják, viszont az objektumonkénti egyedi, automatikus gépi azonosító a nyilvántartási egységet szét is választja. Ezzel a törzsszám, mint a műemlékek hagyományos és megszokott, közismert azonosítója érintetlenül hagyása mellett lehetett biztosítani az objektum (egyed) szintű elkülönítést is.

9 Korábban a nyilvántartásban a Pannonhalmi Bencés Főapátság 1968 óta védett műemléki környezet (egyedi azonosító: 6675–4633) összemésődött a Pannonhalma világörökségi helyszínének 2005 óta védett műemléki jelentőségű területével (egyedi azonosító: 11444–13883).

10 Megtörtént a műemlékegyedek védett ingatlanainak és védett utódingatlanainak a rendeltetel kijelölt környezet-ingatlanoktól történő egyértelmű szétválasztása is. Az ex-lege műemléki környezetek teljes körű nyilvántartásba vétele a revízió eddigi szakaszában még nem valósult meg. Az egyedi ügyekhez kapcsolódó és esetleges korábbi felvételek teljes körű nyilvántartási revíziója a jövő sürgető feladata.

11 Ez az alacsony statisztikai szám bizonyítja legjobban, hogy szükséges egy olyan átfogó új jogszabály, amely a teljes műemlékállomány védeltségét korszerűen és egyértelműen biztosítja.

A LEONARDO PROJEKT II.

Horvátország

A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HIVATAL 2011-BEN „SZAKMAI TAPASZTALATCSERE A RESTAURÁLÁSI GYAKORLAT TERÉN ÉS RESTAURÁLÁSI SZAKMAI IRÁNYELVEK MEGFOGALMAZÁSA A MAGYARORSZÁGI GYAKORLAT SZÁMÁRA, VALAMINT A MEGSZERZETT TAPASZTALATOK SZAKOKTATÁSBAN VALÓ FELHASZNÁLÁSÁNAK ELŐKÉSZÍTÉSE” ÖSSZETETT CÍMMEL ÉS TARTALMI ELEMEKKEL SIKERESEN PÁLYÁZOTT A TEMPUS KÖZALAPÍTVÁNY, LEONARDO MOBILITÁSI PROJEKT – EGÉSZ ÉLETEN ÁT TARTÓ TANULÁS PROGRAMJÁHOZ. A BESZÁMOLÓ A PROJEKT MÁSODIK ÚTJÁN RÉSZT VETT KOLLÉGÁK JELENTÉSEINEK, GONDOLATAINAK ÁTVÉTELÉVEL ÉS ÖSSZEFOGLALÁSÁVAL KÉSZÜLT.

EDELMAYER KAMILLA

A bécsi tapasztalatokat követően – melynek összefoglalója az Örökség 2012. januári számában olvasható – a pályázati program második helyszíne 2012. március 26. és április 1. között Horvátország volt. A fogadó szervezet, a Horvát Restaurátori Intézet (Hrvatski Restauratorski Zavod, HRZ) munkatársainak vezetésével lehetőségünk nyílt a horvátországi műemlékvédelem szervezeti felépítésével megismerkedni, három restaurátori intézet (Eszék, Ludbreg és Zágráb) műhelyeiben folyó munkákat megtekinteni, valamint láttunk helyszínen végzett restaurálásokat is. A kitűnő szervezésnek és a sok helyszínű programnak köszönhetően (az ország északi részét, keletről nyugat felé szeltük át) átfogó képet kaptunk a magyarországitól eltérő működésükről.

A kétpilléres műemlékvédelmi szervezetük a horvátországi háborút követően, 1997-ben jött létre. A „Kulturális Örökségvédelmi Igazgatóság” (*Uprava za Zaštitu Kulturne Baštine*) a kulturális minisztérium (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske) részeként működik. Az ingatlan kulturális örökséggel, az ingó és szellemi kulturális örökséggel, valamint a régészeti örökségekkel külön osztály foglalkozik az igazgatóságban belül. A zágrábi központon kívül az országban lényegében minden közigazgatási egységben (összesen 21 megyében) léteznek konzervátori kirendeltségek (konzervatorski odjel). Ők a szakmai döntéshozók, végzettségüket tekintve művészettörténészek, régészek és építészek végzik a szakmai munkát. Ez a szervezet látja el a műemlékek gondozásának

igazgatási, jogi kérdéseit, valamint szakmai felügyeletet biztosít az állam által finanszírozott programokban, egyben diszponál a jelentős támogatási pénzek felett. Az állami költségvetésből finanszírozott támogatások pályázati rendszerben kerülnek elosztásra. A különböző épület- és képzőművészeti restaurálási, felújítási tervekkel minden évben július közepi határidővel lehet az Igazgatósághoz pályázni a következő évi támogatásért. A műemlékek revízióját, valamint a műemlékek nyilvántartását (kb. 8000 egyedileg védett épület és 4500 védett műtárgy található Horvátországban) is az Igazgatóság munkatársai végzik.

A horvát műemlékvédelem másik nagy pillére a *Horvát Restaurátori Intézet*, együttműködik a Kulturális Örökségvédelmi Igazgatóság restaurátori kirendeltségeivel. Az intézet folyamatos, intenzív fejlődésének voltunk szemtanúi. Fő profiljuk az ingó kulturális örökségek (táblaképek,

polikróm faszobrok, kőszobrok, textilek) restaurálása és konzerválása, amit az ország különböző pontjain létrehozott tágas, jól felszerelt műhelyekben (épületekben) végeznek: Zágráb, Split, Dubrovnik, Ludbreg, Rijeka, Zadar, Osijek, Vodnjan és Juršići. Jelenleg két újabb műhely kiépítését tervezik (Pula és Sibenik). A restaurátorműhelyeken kívül a helyszínen is folynak restaurálások (pl. falkép-restaurálást Veliki Taborban láttunk). Az intézet monitorizálást is végez az egyes műemlékeken (pl. a faszobrász részlegük munkatervében szerepel, hogy évente, tíz épület esetében, a műtárgyakon legszükségesebb állagóvásokat elvégzik), valamint épületkutatásokat a hazai helyszíni falkutatáshoz nagyon hasonló metodikával.

Az intézet restaurátor műhelyei irigylésre méltó elhelyezéssel és háttér felszereltséggel rendelkeznek. Az 1990-es években, a háború idején, Ludbregben, a titkos raktárként

- ▲ *Ivanić Miljanski, Szent János-kápolna*
- ◀ *Veliki Tabor (Nagytábor), várkastély*

PROGRAM

- 1. nap:** Eszék (Osijek) Horvátországi Restaurátori Intézet (*Hrvatski Restauratorski Zavod*), faszobrász-, festő-, kő- és fémrestaurátor-műhelyek, Fő tér műemlékei / Eduard Hudolin (Head of the Osijek Department for Conservation) vezetésével
- 2. nap:** Koprivna, Szűz Mária-templom, Vukovar: Eltz-kastély; belváros lakóépületei, Újlak (Ilok) vár, Odeschalchi-kastély, Kapisztrán János (ferences) templom
- 3. nap:** Ludbreg, Horvátországi Restaurátori Intézet (Batthyány-kastély), faszobrász-, textil-, festőrestaurátori-műhelyek, Városháza / Venija Bobnjarić-Vučković (Head of the Ludbreg Conservation Centre) vezetésével
- 4. nap:** Zágráb, Horvátországi Restaurátori Intézet, festő-, faszobrász-műhelyek, valamint a laboratórium, fotólabor, Szent Márk-templom, Szent Katalin (Jezsuita) templom, Levéltár (egykori egyetemi könyvtár) épülete / Mario Braun (Assistant director), Danuta Misiuda (Head of the Department for Stucco), Vladanka Milošević (Head of the Department for Architectural Heritage) vezetésével
- 5. nap:** Nagytábor (Veliki Tabor) várkastély; Ivanić Miljanski, Szent János-kápolna; Lepoglava, Nagyboldogasszony (pálos) templom; Trški Vrh, Jeruzsálemi Szűzanya-templom / Ivan Srša (Head of the Department for Wall Paintings and Mosaics), Ksenija Škarić (Head of the Department for Polychrome Wooden Sculpture) vezetésével
- 6. nap:** Csáktornya (Čakovec): Zrínyi-kastély; Víziszentgyörgy (Sveti Juraj na Bregu) temploma; Szentilona (Šenkovec), Szent Ilona-kápolna; Sztrigova (*Štrigova*): Szent Jeromos-templom / Marijana Korunek (conservator, Ministry of Culture, Conservation Department in Varaždin) vezetésével
- 7. nap:** Varasd (Varaždin); Nagykemlék (Kalnik), Szent Berek-templom

működő Batthyány-kastélyba menekített, mozdítható képzőművészeti alkotások köré szerveződött restaurátori műhelyek a korszerűen felújított, hatalmas épületben működnek ma is, tizenegy restaurátorral. Itt főként táblakép-, fa- és textilrestaurátor műhelyeket láttunk (egy 36 négyzetméteres, inert gázos fertőtlenítő kamrával is rendelkeznek). Eszéken a Tvrdá erődítményének épületei adtak helyet a különböző műhelyeknek. A központi és legjobban felszerelt intézményük a zágrábi, ahol ötven-hatvan állandó munkatárs dolgozik (restaurátorok, művészettörténészek, régészek, fotósok). A zágrábi központ a különböző műhelyek széles skáláján kívül, egy évvel ezelőtt létrehozott analitikai laborral is büszkélkedik, ahol négyen (egy geológus, három kémikus) dolgoznak. Ők végzik az összes műemlék-restaurálással kapcsolatos anyagvizsgálatot, évi mintegy száz projektben vesznek részt. Szerves és szervetlen anyagokat vizsgálnak, festékrétegek, pigmentek, textil, fafaj, vakolat, kő, és só meghatározást végeznek. Ehhez fénymikroszkópos labor (alsó-felső megvilágítás, lumineszcens mikroszkópia, sztereo mikroszkóp) elemanalízishez egy hordozható XRF (Bruker), a szerves anyagok vizsgálatához infravörös spektroszkópiával rendelkeznek. Egyéb műszeres vizsgálatokra a zágrábi egyetemeken, és a Földtani Intézetben van lehetőségük.

A zágrábi intézetben járva láttuk, hogy különböző műemléki inventarizációs munkákban is részt vesznek, amelyre egy többféle információt tartalmazó adatbázist állítottak fel, és ezt folyamatosan bővítik. Jelenleg mintegy négyszázezer fotó digitális archiválása történt meg, illetve a minisztérium által kiadott restaurálási engedélyeket, minden hivatalos dokumentumot feltöltenek az egyes emlékekhez. Céljuk, hogy minél szélesebb körben, kutatók számára is elérhető legyen az adatbázis. A horvát műemlékvédelem a jelentős

állami és intézményi támogatottság ellenére nincsen könnyű helyzetben. A horvát szakembereknek a közelmúlt háborúja által okozott károk, pusztítások felszámolásával kellett/kell megküzdeniük. Horvátország a függetlenné válás után nem minden előzmény nélkül kezdte el fel dolgozni a múltját. Műemlékvédelem előtte is volt, restaurátorképzés is, de nem a jelenlegi Horvátország területén és nem a jelenlegi struktúrában. Először nyolc éve indult restaurátorképzés Zágrábban, ma már két másik egyetemről (Split és Dubrovnik) is kerülnek ki restaurátorok – a horvát kollégák megítélése szerint talán túlzásba is estek ezzel a képzésszámmal.

A háborúban elpusztult, vagy jelen tősen sérült műemlékek helyreállí-

tásának módját és alapelveit a horvát műemlékvédelemnek meg kellett határozni. Eszéken járva, meglepődve tapasztaltuk, hogy számos rekonstrukció gyártása folyik. Nem véletlen azonban, hogy éppen ezen a területen nagyobb számmal készülnek az „új műtárgyak”. A horvátországi háború pusztítása az általunk is meglátogatott Vukováriban volt a legintenzívebb. A térség helyreállítására, revitalizációjára állami projekt létezik, amelynek során rekonstruálták a vukovári Eltz-kastélyt, elpusztult

▲ Ivanić Miljanski, Szent János kápolna, szentély északi fala, Szent János apostol
► Zágráb, volt egyetemi könyvtár, ma Levéltár

Fotók: Bíró László, Edelmayer Kamilla

boltozataival, a stukkódíszítésekkel, illetve hasonló módon folyik a rekonstrukció a település történeti belvárosában (ugyanebbe a projektbe tartozik Újlak és Vučedol kulturális örökségeinek helyreállítása is). Ha nem is az eredetivel azonos anyagokból, de azokhoz hasonlókból történt a hiányzó elemek pótlása. Az anyagválasztást nem a megkülönböztetés igénye, hanem a lehetőségek irányították. Így egyszerre van jelen az elpusztított múlt visszaállításának igénye, és a szakmai szempontokkal alátámasztott restaurálás.

Ugyanez a szemlélet jellemző a kőszobrok esetében is. Az eszéki műhelyekben az egyes eredeti tárgyakat előszeretettel másolják (jellemzően az eredetitől eltérő anyagból), hogy azután az eredeti helyett mutassák be (a védett szobor pedig múzeumi tárggyá válik). A plasztikai hiányokat minden esetben beilleszkedő módon pótolják, a tárgyakat nem retusálják, hanem egész felületükön színezik (ami az alkalmazott hidrofóbizálás következménye). A polikróm faszobrok helyreállítását – műhelylátogatásunk tapasztalatai alapján – hasonló szemlélet jellemzi. A faszobrok esztétikai helyreállítását a túltengő felújító szándék jellemzi: a testszínek nem retusáltak, sokkal inkább átfestettek.

Egészen másfajta szemlélet jellemzi azonban a falkép-restaurálásokat. A Veliki Tabor közelében lévő Szent János-kápolna középkori freskóciklusa rendkívül jó állapotban maradt meg. Feltárása után a falfestéseket konzolidálták (kalcium-kazeinát és PLM-A), tömítették (mészhabarcs márványörleménnyel színezve), de semmilyen módon nem egészítették ki a festést. Esztétikai helyreállításra nem került sor. Az így létrehozott látvány éppen töredékessége miatt hiteles, eredeti. A falképes gyakorlatnál kiemelendő, hogy a beavatkozások jellege világos, előre meghatározott. Nem alkalmaznak „végleges” megoldásokat (kifejezetten körültekintő a felhasznált anyagok kiválasztása). Esztétikai helyreállításra indokolt esetben kerül sor, nem pedig rutinból.

Tanulságos volt a zágrábi, szecessziós volt egyetemi könyvtárban, ma állami levéltárban tett látogatás is. A horvát műemlékvédelemben tradicionálisan külön kezelik a műemlékeket és az ingó örökséget. A volt egyetemi könyvtár az első épület az országban, amelyet belsejével, berendezésével, belső dekorációjával együtt védtek le, és jelenleg folyamatban van helyreállítása, amely maximálisan figyelembe veszi a külső és belső egység szempontjait. Az együttes kezelés

pozitív hatása kétségtelen, és szemléletesen mutatja az eddigi magyarországi gyakorlat pozitívumait is. Összegezve, látogatásunk alatt úgy tapasztaltuk, a horvát műemlékvédelem és restaurálás nagyon gyorsan fejlődik, lehetőségeik és anyagi forrásaik viszonylag kiegyensúlyozott, tervezhető. A horvát kollégák optimizmusa, az a tény, hogy tudatában vannak saját hiányosságaiknak, a megoldásokat folyamatosan kereső hozzáállásuk, nyitottságuk a külföldi társintézmények felé, valamint a műemlékvédelem erős állami támogatása, támogatottsága jó irányba vezeti a horvátországi műemlékvédelem ügyét.

RÉSZTVEVŐK:

Kulturális Örökségvédelmi Hivatal:
*Bíró László, Edelmayer Kamilla,
Haris Andrea*

Magyar Képzőművészeti Egyetem
Restaurátorképző Intézete:
Galambos Éva

Magyar Restaurátorok Egyesülete:
Gyarmathi András

Műemlékek Nemzeti Gondnoksága:
kiutazás előtt közvetlenül lemondta és átadta a részvétel jogát a KÖH-nek

Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti
Örökségvédelmi Központja:
Bartos György ■

REJTETT KINCSEK

TOLNA MEGYÉBE KALAUZOLOM A KEDVES OLVASÓT, HISZEN, MINT ORSZÁGUNKBAN MINDENÜTT, ITT IS RENGETEG MÉG A FELFEDEZNIVALÓ. ÉRDEMES ÚTRA KELNI, ÉS A LEGELDUGOTTABB SZÖGLETEKBE IS ELLÁTOGATNI.

SZIGETVÁRY KRISZTIÁN

A megye műemlék-felügyelőjeként 2009 decembere óta van szerencsém járni Tolna vidékét, s az elmúlt két és fél esztendőben sikerült valamennyi műemléket megismernem. Nagy örömmel töltött el, hogy a tavaly megjelent védési rendeletben Tolna megye az országos rangsor élén végzett tizenöt, újonnan védetté nyilvánított épületével. Így a műemlékállomány átlépte a háromszázast határt.

A védett épületek felderítésével egy időben azonban az is izgatni kezdett, vajon mi van a műemlékeken túl. Milyen, eddig rejtett kincseket, sokak szemétől elzárt vagy éppen nap mint nap látott, de alig észrevett épületet találhatunk még a kevésbé ismert Tolna megyében? Miután a megye mind a száztizen-

egy települését bejártam, minden templomot és kiemelkedő épületet szemrevételeztem, összeállítottam egy több mint harminc tételre rúgó listát, melyek – megítélésem szerint – méltóak lehetnek az országos védettség rangjára. A véds folyamat természetesen még várat magára, de addig is érdemes szemezgetni, mivel az általam legizgalmasabbaknak ítélt épületek között van egyházi ingatlan, a népi építészet körét gazdagító présház, különleges homlokzati motívumokkal büszkélkedő lakóház, kúria, téglarchitektúrás magtár vagy éppen víztorony.

A Duna partján fekvő Bába település 56-os út felőli bekötőútja bal oldalán található az 1900 és 1904 között felépült kápolna, mely az előtte álló Krisztus-szoborral méltóképpen

fogadja a látogatókat. A helyiek elnevezése szerinti Somosi-kápolna a Magyarok Nagyasszonya tiszteletére épült a hívek adakozásából. A téglakápolnát zsindelel fedték le, ezt később cseréppel váltották ki. A Bábaért Egyesület tagjainak köszönhetően helybeli összefogással felújították, és 2002 októberében szentelték újra. Májustól szeptemberig a heteköznapi miséknek színhelye. Második helyszínünk a Szekszárdtól északra található Szedres. Hídjapuszta közigazgatásilag Szedres községhez tartozik, annak külterületét alkotja. Itt található az egykori Bezerédj-kastély és a hozzá tartozó Bezerédj-kápolna. A XIX. század második felében épült, neogótikus jegyekkel ellátott kápolna igen rossz állapotban van, de a régi korok hangulata

- ◀ *A bítai kápolna*
- ▶ *Szent Mihály-templom, Nak*
- ▼ *Bezerédj- kápolna, Szedres Hídjapuszta*

A szerző felvételei

Így is átérződik a homlokzat díszítéseit szemlélve. Jó hír, hogy mindkét épület védelmi folyamata hivatalosan is megindult.

Végezetül látogassunk el a megye keleti csücskében fekvő Nak faluba. Az Árpád-kori településen az egész megyében egyedülálló templomra bukkanhatunk. A Fő utcában 1902–1906 között épült fel Szent Mihály arkangyal tiszteletére, Esterházy Miklós támogatásával a római katolikus templom. A megye unikális megfogalmazású építészeti remekműve a templom, mely nyugat-európai mintákat követ, és a korszaknak megfelelően többféle stílust ötvöz. Az eklektikus építészeti alkotás éppen úgy hasonlít egy neogótikus templomra, mint egy francia várkastélyra. A templomot nézve megmozdul a tér és az idő, ez a templom akármelyik nyugat-európai városnak díszévé válna. A templom

jelenleg helyi védelem alatt áll, 1990-ben felújították, állapota jó. Úgy gondolom, a templomépület

országos védelme nemcsak örökségvédelmi, hanem kulturális szempontból is megfontolandó. ■

KÁLVÁRIAJÁRÁS KISCELLEN

1778–1780 között Küntreiber Antal óbudai molnármester a trinitárius kolostortól kissé délre (a mai Szent Vér-kápolna helyén) nyitott falú stációt építtetett, amelynek a falfülkéjében az oszlophoz kötözött, szenvedő Krisztus szobra állt. A stációt az óbudaiak lebontották, és helyén 1812–1814 között új, barokk kápolnát emeltek. A fennmaradt elszámolási iratok szerint 1815-ben állították fel a ma is látható kálvária tizennégy stációját. 1822-re az egész kálváriaegyüttes kiépült. Az idők folyamán a stációk és a golgota szobrai többször is megrongálódtak. A XIX. század végén a kálváriát felújították. 1929-ben a jobb latorba villám csapott, felsőtestét a fejével együtt függőleges síkban mintegy „leborotválta”. A sérült szobrot Sagmüller József apátplébános állíttatta helyre.

A szoborcsoport a múlt század második felében rossz állapotban volt: a feszület korpusza szétfagyott, a jobb lator hengeres keresztjének függőleges felső szára, a bal lator pedig a keresztjével együtt teljes egészében hiányzott. A feszület jobb és bal oldalán álló Szűz Mária és Szent János evangélista szobrai erősen mállottak, mindkét szoborról hiányzott a fej, a két kéz. Mária alakja a földön feküdt. 1981-ben Szabó Péter kőszobrász-restaurátor restaurálta a Budapest Galéria megbízásából. 1996-ban került sor a stációk újabb helyreállítására, akkor Vályi Csaba festőművész, Boronkai Márta építőszobrász művész házaspárt bízta meg Óbuda–Békásmegyer Önkormányzata. A művészeket áldatlan állapotok fogadták. A tizennégy stációból némelyik a földön hevert, hat hiányzott, nyolcnak csak egyes elemei voltak a helyszínen. Az eredetileg hetven elemből megépített tizennégy stációnak mindössze tizenhárom, eredeti ezüsthegyi kvarchomokkó eleme maradt meg, a többi mind betonból volt, képet egyetlen képfülkében sem találtak. A hiányzó hat stációt teljes egészében festett műkőből öntötték ki a még fellelhető eredeti minták alapján. Vályi Csaba a képeket előre gyártott, két cm vastag, acélhálóval erősített műkőlapra festette, az akkor erre a célra legalkalmasabbnak ismert, finn Tikkurila homlokzatfestékekkel, hogy a képek az időjárás viszontagságainak jól ellenálljanak. A festék az esőt ugyan lepergette, de a műkőlapból származó párát nem tudta áttereszteni. A műkőlap több fülkében megrepedt, a képek megkoptak, mállottak.

2010 szeptemberében kerültek az új tervek Óbuda polgármesterének asztalára. Bús Balázs polgármester úr az Óbudai Mú-

zeum, a Német Kisebbségi Önkormányzat, az Óhegy Egyesület, a T-Art Alapítvány jelenlétében elfogadta a felkérést a védnökségre. Az Óbuda Hegyvidék Szentháromság Plébánia hozzájárulásával az Óbuda–Hegyvidékiek Egyesülete tavaly májusban vállalta a kálváriafelújítás engedélyezési terveinek elkészítését, a tervet készítő Matesz Építész Kft. (Felcsuti László, Tafferner Tamás), és a restaurátori dokumentációt készítő Reco Konzult Kft. (Szabó Péter, Révai-Szabó Zsófia restaurátorok) bevonásával. A felújítási tervvel és az azt alátámasztó restaurálási dokumentációval együtt, építési engedélykérelmünket a Kulturális Örökségvédelmi Iroda megadta. Ennek birtokában pályáztunk, és kértük a Nemzeti Kulturális Alap támogatását – első lépésben – a stációk felújítására. Az elbírálás folyamatban van. A Szentháromság Plébánia alapítványa pedig kész az adományok fogadására. Jótékonyági koncertünk őszre várható a trinitárius kolostor templomában.

A tervek szerint a munkálatok az anyagi erőforrások szűkössége miatt az első és második stáció felújításával és áthelyezésével, valamint a tizennégy stációkép elkészítésével kezdődnek.

Az első két stáció környezete ugyanis az idők folyamán megváltozott. Posztamenseik a nagy forgalmú, kiszélesített Kiscelli út szegélyéhez szorulnak, gyalogos megközelítésük balesetveszélyes, a keresztútjárás alkalmával rendeltetésszerű használatuk már nem lehetséges. Új helyük közvetlenül, az egykori kolostorépület alatt, a Doberdó út mellett lesz, ezzel újból bevonulnak az egykori trinitárius kolostor milióijébe.

Helyreállításuk során az eredeti kőanyagból készült elemeket restaurálják, a beton- és műkőelemek helyére kőből, vagy kőpótló anyagból új elemek kerülnek.

Az első ütem része az összes stációkép megfestése. Így a kiscelli kálváriának legalább a kezdeti szakasza visszanyeri eredeti állapotát, kedvezően idézi fel az egykori trinitárius kolostor hangulatát. Valamint előkészíti a keresztút további stációinak folyamatos helyreállítását, hiszen azokhoz öntősablon, a stációképek s főként a tapasztalat akkor már rendelkezésre áll.

A munkálatok szakmai lebonyolítását a területen működő Óbuda–Hegyvidékiek Egyesülete végzi, építész kamarai jogosultsággal rendelkező tagjai tudását felhasználva, több civil szervezettel összefogva. A kivitelezés a szakmában elismert Reko Konzult Kft. feladata. Az új képeket ikonográfiai ismeretekkel rendelkező Bráda Tibor festőművész festi meg. Aztán jön a támogatók, mecénások felkutatása, pályázások sora, vagyis a nehéz „kálváriajárás”. (Adományokat az Óbuda Hegyvidék Szentháromság Plébánia Alapítvány köszönettel fogad.) ■

Felcsuti László – Vízi Tihamér

MAGYAR – SZLOVÁK ÖRÖKSÉGVÉDELMI EGYÜTTMŰKÖDÉS

Dr. Tamási Judit, a KÖH elnöke és dr. Katarina Kosová, a szlovák műemlékvédelmi hivatal főigazgatója május 14-én, Kassán aláírta a két ország ideai örökségvédelmi együttműködési megállapodását.

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Pamiatkovo Úrad Slovenskej Republiky, a Szlovák Műemlékvédelmi Hivatal hagyományai szerint a jövőben is támogatja az örökségvédelmi államigazgatási hivatalok és kulturális intézmények közötti közvetlen együttműködést, a közös kutatási és inventarizációs programokat és a tervezett közös kiállításokat. A szakmai programokon túl a két Hivatal lehetőséget biztosít munkatársaiknak a tapasztalatcserére, az örökségi értékek helyszíni tanulmányozására. Az együttműködés keretében közös munkacsoportot alakítanak az alsósztrégovai Madách-kúriához tartozó park kutatására és felújítására. Továbbra is közös szakmai segítséget nyújtanak a borsi Rákóczi-várkastély kutatásához, felújításához. A munkaterv pályázati források felérését is célul tűzte ki. A Krasznahorkai vár leégett tetőszerkezetének helyreállításához – szlovák kezdeményezésre – szakmai konzultációs csoportot állítottak fel, amelynek a KÖH egyik munkatársa is tagja.

A közös kulturális örökség kutatását, megőrzését mindkét ország fontosnak tartja, ezért kutatói ösztöndíj létre-

Katarina Kosová és Tamási Judit

hozását kezdeményezi az együttműködési megállapodás. Az európai uniós közmunkaprogram keretében a szlovák intézménynek lehetősége nyílt kulturális örökségi helyszínek szakmailag hiteles felújítására. Az együttműködési munkaterv keretében beszámolót tartanak Magyarországon is a projekt tapasztalatairól. ■

KÖZGYŰLÉS ÉS TISZTÚJÍTÁS

Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság XXII. közgyűlését Gödöllőn, a Királyi Kastély Barokk Színházában tartotta, 2012. május 18-án. Az eltelt három esztendőről dr. Nagy Gergely elnök szólt.

Az Emlékbizottság Möller-emlékérmeket adományozott Tahi-Tóth Nándorné építésznek a műemlékvédelemért kifejtett munkássága elismeréseként. Az intézményes magyar műemlékvédelem 140. évfordulója tiszteletére rendkívüli Möller-emlékérmekkel ismerte el a Bizottság dr. Winkler Gábor építész, egyetemi tanár kimagasló tevékenységét a műemlékvédelem elméleti és gyakorlati területén, az építészettörténet és a műemlékvédelem oktatásában. A magyar műemlékvédelem már eltávozott

nagy alakjainak emléket állító „ICOMOS Műemlékvédelmi Panteon” tablójára felkerült Gazda Anikó és Ferenczy Károly neve.

A tisztújító közgyűlés az elkövetkezendő három évre, az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság elnökének ismét dr. Nagy Gergelyt, főtitkárának dr. Fejérdy Tamást választotta. Balassa M. Iván, Klaniczay Péter és dr. Visy Zsolt alelnöki megbízatást kapott. Az új vezetőség tagjai: A. dr. Czétényi Piroska, Arnóth Ádám, Ágostházi László, H. Vladár Ágnes, dr. Janotti Judit, dr. Kovács Erzsébet, Lőrincze Zsuzsa, Nagy Gábor, Olajos Csaba, Szebeni Nándor, Tahi-Tóth Nándorné, Weöres András, Wierdl Zsuzsa, póttagok: dr. Búzás Gergely, Kacsokovics Lajosné és Zádor Judit. ■

